

VIDÁM PORSZEM LESZEK

Irtta: DARVAS SZILÁRD

*Ha eldobáltam lassankint a testem,
az életemet akkor újra kezdem,*

*A természetben minden megkerül,
így fogok élni végre emberül.*

*Ahogy szeretnék, mindent úgy teszek,
ígérem, hogy vidám porszem leszek.*

*Amíg a nap az égen vánszorog,
sugarában én vígan táncolok.*

*A levegőben bukfencet vetek,
jó gyerekeket megnevettetek.*

*Egy öreg nénit keresek talán.
Ölébe ülök. Ő lesz az anyám.*

*Vándorolok majd sokszor és sokat,
bejárok szép és jó országokat.*

*Ha elfáradtam, alszom a padon,
gondtalanul és végre szabadon.*

*Minden kis zúgban meglelem helyem,
jégeső, orkán csúfot vall velem.*

*És mindent látok s engem ki se lát,
ha összedül majd az egész világ.*

*Világ végére nagy pontot teszek.
Hatalmas és vidám porszem leszek.*

A MAGYARSÁG ŐSI TÁRSADALMA

Irtta: SZENTMIKLÓSY LAJOS

A magyarság őskorát a nyelvtudomány világítja meg alapjaiban. Bár még napjainkban is találkozunk kalandos elképzelésekkel, melyek a magyar nyelvet hol az ó-görög, hol az angolszász nyelvvel akarják kapcsolatba hozni, a tudományos nyelvészet ma már végérvényesen megállapította, hogy a magyar nyelv finnugor nyelv. Ebből pedig közvetlenül az következik, hogy a magyarság elődei ősidőkben együtt éltek a mai finnugor nyelvű népeknek akkor még közös nyelvet beszélő elődeivel, vagyis a finnugor ősnép részét alkották. Emellett ugyan lehetséges volna az is, hogy a magyarság elődei csupán későbbi korban, a finnugor ősnép ágakra szakadása után, jutottak finnugor eredetű nyelvükhöz, átvétel útján. S éppen legújabbán fejtették ki, ennek megfelelően, azt a elméletet, amely szerint a magyarság elődei eredetileg egy török nyelvű néphez tartoztak

s a finnugorsághoz csak annyi közük volna, hogy átvették az egyik finnugor néptől ennek nyelvét. De ez az elmélet oly feltevéseken nyugszik, melyek nem fedik az őskori viszonyokat s így nem alkalmas az előbbi következtetés megdöntésére.

A magyarság őstörténetének legrégebb felderíthető időszaka: a finnugor őskor, a 3. évezredre nyulik vissza. Az is kimutatható a nyelvtudomány segítségével, hogy a magyarság elődei együtt váltak ki a finnugor ősnépből a mai vogulok és osztjások elődeivel. Ez a kiválás azonban nem vezeti be a magyarság őstörténetének újabb korszakát. A nyelvészet adatai azt tanúsítják, kiegészítve az itt már rendelkezésre álló régészeti és — az őskor óta a közelmúltig csak keveset fejlődött — vogulokra-osztjásokra vonatkozó néprajzi adatokkal, hogy az ugynevezett ugor ősnép — vagyis a magyarok, vogulok, osztjások együttélő és közös nyelvet beszélő elődei — lényegében a társadalmi fejlődésnek ugyanazon a fokán állott, amelyen a finnugor ősnép. Ezek az adatok megcáfolják — helyes értelmezés mellett — azt a ma is hangoztatott nézetet, hogy az ugorország már pásztornép lett volna a vadász-halász finnugor ősnéppel szemben s csupán ugyanazon őstörténeti korszakon belül engednek következtetést bizonyos fejlődésre, amely korszakba már a finnugor ősnép is belépett. A magyarság őstörténetének első áttekinthető korszaka átterjed tehát az ugor őskorra is és ezzel együtt zárul le, feltehetőleg az időszámításunk kezdőpontja körüli évszázadokban. Ez a korszak így mintegy 2-3 ezer évet ölel fel.

A nyelvi és az állat- valamint növény-földrajzi adatok összevetése alapján meg lehet állapítani, hogy a finnugor őshaza, legalább is részben és az ugor ősnép hazája nagyrésztben, Kelet-Oroszországnak abban a sávjában volt, amely nagyjában a Vjatka folyó, a Káma és a Bjelaja alsó folyása, a Középső Uralhegység és a Káma felső folyása között terül el, körülbelül az 50. és 60. hosszúsági és az 55. és 60. szélességi fok által határolva. A sáv központjában ma Perm városa fekszik, felülete 300.000 km² körül jár. A finnugorságnak az a része, amelyből később az ugor ősnép alakult, már különválása előtt is itt élt.

Ez a terület, az itt csak mérsékelt, átlagban 650 méter magas Uraltól nyugatra, síkfeld, legfeljebb alacsony dombvidék. Éghajlata hideg, szubarktikus, helyek szerint — 1 és + 2 C. fok között váltakozó évi középmelegséggel és félévig tartó téllal. (A 0 C. fokos izoterma, Arhangelszk érintése után délnek ereszkedve, a terület északkeleti csücskén halad át, a 60. hosszúsági és szélességi fok metszéspontja alatt.) Ennek megfelelően tulnyomóan a fenyőövbe tartozik s nagyrészt még a közelmúltban is roppant erdőségek borították. Az erdőket folyók szelik át és mindenfelé tavak és mocsarak szakítják meg. Az erdőkben, tisztásokon, mocsarakban, általánosságban, bőven található ehető bogyó, a vizek gazdagok halban, sok az erdei és a vízi madár, ezenkívül a prémes vad s legalább a délibb részeken, a méh is otthonos. Az őskorban nagy szerepet játszott a terület állatvilágában a jávorszarvas és a rénszarvas is.

Élelmüket az ősi finnugorok és ugorok lényegében vadászattal, halászattal és bogyók, rügyek, gyökerek, fenyőtobozmagvak, valamint erdei méhek mézének gyűjtésével termelték, az előbbi természeti feltételek alapján. Ezek mellett az életfenntartásban a földművelés és a háziállatok, melyeknek különösen az ugor korból vannak nyomai, nem játszottak számba-

jövő szerepet, — eltekintve a kutyától, melyet a vadászatnál használtak fel. A vadászatot ijjal-nyillal üzték, halászcsonakjaikat fatörzsből vájták vagy fahéjból készítették. A vadak husát és a halat megették nyersen, de főtt ételeket is készítettek, előbb valószínűleg csak fából kivájt vagy fahéjból összetákolat edényekben, később már (nem korongon készült) cserépedényekben is. A vadhúst és halat szárítás, füstölés, fagyasztás útján tartalékolták. Fontak gyékényt, kosarat és állati inból, növényrostból, hánscsból, puszta kézzel, fonalat, melyet halászhalók készítésére és állatbőrruhák összevarrására használtak fel. Eszközeik anyaga, a fa mellett, tulnyomóan a csont és a szarvasagancs volt az újabb időkben, melyekre nézve adatok vannak s csak alárendelten a kő, amelyet egyébként már csiszolhattak is.

Ezekből kitűnik az ősnép a vadság felső fokán állott, termelőeri alapján, — a társadalmi fejlődés korszakainak Morgan-Engels-féle beosztása szerint, — mint például más-más természeti környezetben, a kaliforniai indiánok, az eszkimók és az Andamán-szigetek lakói, felfedezésük időpontjában. A vadság felső fokát a megelőző foktól, a vadság középfokától, elsősorban az választja el, hogy az előbbinél a vadászatot már ijjal-nyillal folytatják. S magát a vadságot a következő főkorszaktól, a barbárságtól, általánosságban (csak általánosságban, mert kivételek is vannak, a termelés különleges természeti feltételei alapján) az különbözteti meg, hogy, míg a vadság állapotában az ember tulnyomóan a természet kész termékeit sajátítja el, vadászat-halászat, gyűjtés útján s itt a földművelés és az állattenyésztés, ha ismerik is őket, nem jelentősek a termelésben, addig a barbárságnál mind nagyobb súlyra tesz szert, a földművelés és az állattenyésztés növekvő fontosságával, a természet termékeinek emberi tevékenység útján való termelése.

A vadság felső fokán a népesség még igen ritka a termelőerők fejletlensége következtében. Csekély népességnek is nagy területre van itt szüksége, hogy megélhessen. A finnugor-, ugor-őskorban 100 km²-ként, legfeljebb 5-10 ember élhetett a szóbanforgó területen, az adott kedvező természeti körülmények mellett is, amikor a 19. század végén körülbelül 5 millió ember lakott itt s így a népsűrűség, a cári Oroszország elmaradott viszonyai mellett is, kitett mintegy 1700-at, 100 km²-re számítva. Így az egész terület, mely akkora hozzávetőleg, mint Magyarország volt 1914-ben, teljes kihasználás mellett is legfeljebb csak 15-30.000 embernek adhatott megélhetést az őskorban.

A termelés feltételei határozták meg azoknak a társadalmaknak a nagyságát is, amelyeket ez az őslakosság kialakított magából. Az egyes társadalmak csak addig a határig növekedhettek, amelynél a tagjaik által bejárható terület még valamennyiük élelmét biztosította. Ha túllépték ezt a határt, kettéváltak. Ez a határ persze szűkebb vagy tágabb lehetett, az élelem helyi eloszlása szerint. Az osztják hősköltemények alapján 60-300 főre teszik egy-egy déli osztják társadalom rendes létszámát abban a korban, melynek viszonyait a hősköltemények visszatükrözik, tehát a 13.-16. századokban. Hasonló nagyságú társadalmakat lehet feltételezni az őskorban is, mert ez a létszám teljesen megfelel a vadság felső fokán álló népek viszonyainak. Így 100-150 apró társadalommal számolhatnánk az őshaza területén, a fentiekben legnagyobb számként feltett 15-30.000-es össznépesség mellett s egy-egy ilyen társadalom szállásföldje 2-3000 km².

re volna tehető, akkorára tehát, amekkora egy mai kisebb magyar vármegyé.

A települési viszonyok szempontjából ezek a társadalmak valószínűleg kétféle tipushoz is tartoztak. Aszerint, hogy itt vagy ott az élelemtermelés lehetőségei, a természeti körülményeknél fogva, korlátozottabbak vagy kiterjedtebbek s az élelemtartalékolási eljárások fogyatékosabbak vagy fejlettebbek voltak, a társadalom vagy vándorolt területén, állandó lakhely nélkül, ha a vándorlást meg is szakította. kedvezőbb helyeken néhány heti vagy hónapi egyhelyben tartózkodás; vagy pedig éveken át megtartott szálláshellyel rendelkezett, ha a férfiak zöme a tél huzamos részét, e szálláshelyen kívül, vándorvadászaton is töltötte s ha az egész csoport el is költözött nyaranként szálláshelyéről, folyómenti halászatra. A első esetben még vándorhordával van dolgunk, mely a felszedhető sátoron kívül más lakást nem ismert; a másodikban már falutelepülései, amelynél a földre veremszerűen beásott, póznavázú kunyhók szolgáltak lakásul, ha a falu vándorfalu is volt s ha a település is még csak fél-települtséget jelentett.

A tagok származását nézve, az egyes hordák vagy falvak népessége lényegében vérrokonsági csoportot képviselt. Nem tekintve a kisebb számú befogadottat, a társadalom tagjait a vérrokonság- és a házasság-kötélkei kapcsolták egymáshoz. Kérdés azonban, hogy milyen vérrokonsági csoporttal állunk itt szemben? *Zichy Géza* gróf, aki a magyar őskor legelismeretebb kutatói közé tartozik, a nemzetségben és pedig az apaági nemzetségben hajlandó látni a szóbanforgó rokonsági csoportot, minthogy egy finn szerző arra következtet az osztják nyelv rokonsági terminológiájából, hogy az ősoosztjások családi élete az apai vérrokonságra volt alapítva s minthogy emellett a közelmúlt osztjákjai is ebben a rokonsági rendszerben éltek. Ezen az alapon *Zichy* kijelenti, hogy „nincs rá okunk, hogy az ugor és az ezt megelőző korszakokban ettől az atyai családtól eltérő alakulásra következtessünk“. S az apaági család feltételezéséből kiindulva, azonosítja azután a kérdéses rokonsági csoportot az apaági nemzetséggel.

De a rokonsági terminológiából nem lehet még apaági családra következtetni. Ugyanaz a rokonsági terminológia kialakulhat már az anyaági családi rendszer uralma alatt, úgyhogy a rokonsági terminológia változatlan maradhat, amikor áttérnek az apaági családi rendszerre. Viszont az utóbbira áttérhetnek már az egyéni tulajdon csekélyebb növekedésének eredményeként, sőt apajogu társadalmak erkölcsi hatása alatt is. Abból sem lehet tehát következtetést levonni az ősoosztjások rokonsági rendszerére vonatkozólag, hogy az osztjásoknál a közelmúltban az apaági családi rendszer uralkodott, mert nem állítható, hogy az osztjások az elmúlt 2000 év alatt anyagilag semmit sem fejlődtek, vagy hogy nem voltak kitéve ezalatt az idő alatt apajogu társadalmak erkölcsi befolyásának.

Eszerint nincs bizonyíték arra, hogy már az ősoosztjások apaági családi rendszerben éltek volna. De akkor egyáltalában semmi ok sincs annak a feltevésére sem, hogy az ugor és az ezt megelőző finnugor korszakban az apajog uralkodott volna. Ellenkezőleg: minthogy a vadnépeknek általában az anyajog uralkodik, — néhány kivételles esetet nem tekintve, melyet különlegesen súlyos természeti termelőfeltételek magyaráznak — azt kell feltenni, hogy az ősi finnugorok és ugorok is anyaági rokonsági rendszerben éltek.

Ezt a feltevést egyes finnugor népek vallásából merithető adatok is támogatják egyébként. A mordvinok vallásában kiemelkedő szerepet játszottak a női istenségek, mint amilyenek a Tűz-Anya, Viz-Anya, Föld-Anya, Gabona-Anya. A női istenségeknek ez a fontossága az anyajog egykori uralmára mutat. A vogulok és osztjákok pedig az állatok egész sorát vallásos tiszteletben részesítették. Az ilyen totemisztikus hiedelmek szintén elsősorban az anyajogú társadalmakban alakulnak ki, melyekben a nemzetségek nőnemű istenőse gyanánt tisztelnek egyes állatokat.

Ha azonban az őstársadalom rokonsági viszonyai az anyaiági leszármazáson alapultak, akkor a legkevésbé sem magától értetődő az, hogy ez az őstársadalom, horda vagy falunépség, egybecsett a nemzetséggel. A nemzetség: meghatározott ős ivadékainak összessége, — exogám vérrokonsági csoport, vagyis tagjai nem léphetnek egymással házasságra. Következésképpen a férj és a feleség, minden házaspárnál, különböző nemzetségből származik a nemzetségi rend mellett s így maga a horda vagy falunépség is különböző nemzetségből kerül ki s ebben az esetben a horda, vagy falunépség legalább is egy meghatározott nemzetség képviselőjének tekinthető. Rendszerint ez is a helyzet apaági rokonsági rendszer mellett, mert itt házasságkötéskor általában a nő költözik a férjhez. Itt tehát a faluban vagy más társadalmi egységben akár az összes férj egy nemzetségből való lehet, az apaági leszármazási vonal mellett a házasságból született gyermekek is apjuk nemzetségét követik, sőt még az idegen nemzetségekből hozott feleségek is átlépnek férjeik nemzetségebe, minélfogva a társadalmi csoport teljesen is egybeeshet itt a nemzetséggel.

De anyaiági rokonsági rendszer mellett a szóbanforgó helyzet csak akkor alakulhat ki, amikor házasságkötéskor, éppen fordítva, a férfi költözik a nőhöz. A házasságuk révén a hordához csatlakozott vagy a faluba költözött férfiak ekkor is más nemzetségekbe fognak ugyan tartozni, mint feleségeik, de a feleségek ugyanabba a nemzetségbe tartozhatnak, az anyaiági leszármazási vonal folytán a házasságokból született gyermekek anyjuk nemzetségét fogják követni s ezenfelül a hordában vagy faluban rendszerint akadnak még nőtlenül maradt vagy özvegygé vált férfiak is, az asszonyok fivérei vagy más anyaiági férfirokonai, akik szintén az asszonyok nemzetségebe tartoznak. Mindez, együttvéve, itt is egy meghatározott nemzetség tulsúlyát biztosíthatja a társadalomban. Ha azonban a házasságkötéskor a nő költözik a férjhez, ami anyaiági rokonsági rendszer mellett épp úgy előfordul, mint az ellentétes eset, nemcsak az asszonyok fognak más nemzetségekbe tartozni, mint férjeik, hanem az asszonyok maguk is különböző nemzetségekből kerülnek férjeikhez s így a házasságból születő gyermekek, kik anyjuk nemzetségét követik, szintén különböző nemzetségekhez fognak tartozni, ami egyben azt jelenti, hogy itt a férfiak is különböző nemzetségek tagjai. Ebben az esetben tehát a horda vagy falunépség különböző nemzetségek keveréke lesz.

Mármint: a régi osztjákok és vogulok házasságában nagy szerepet játszott a nővétel mellett az erőszakos nőrablás is, a hősi énekek tanúsága szerint. A nővétel összeegyeztethető az előbb érintett mindkét esettel, de a nőrablás már csak azzal az esettel, amidőn a férfi viszi magához a nőt. A nőrablás szokásából az következik tehát, hogy a régi osztjákoknál és voguloknál s ennélfogva, minden valószínűség szerint, ugor és finnugor elődeiknél is, a nő követte a férfit a házasságba és nem fordítva. Ebből vi-

szont az folyik, hogy az utóbbiaknál a horda vagy falunépség nagyjából sem eshetett össze egy meghatározott nemzetséggel, hanem nemzetségek tarka keveréke volt. A társadalom férfitagjai lehettek emellett akár valamennyien is ugyanazon ős-szülőpár férfiági leszármazottjai, mégis különböző nemzetségekbe tartoztak, minthogy a leszármazást anyai ágon számították.

Ennek az ősi vérokonsági társadalomnak az al csoportjai nem a mai értelemben vett családok, hanem ennél nagyobb közösségek voltak. Nagyságukról hozzávetőleges képet alkothatunk a vogul falvak viszonyai alapján. Ezek még a közelmúltban is rendszerint csupán 4-8 kunyhóból állottak, de az utóbbiak nagyobb építmények voltak. Hasonlóképpen lehet elképzelni ugor és finnugor elődeik falvaát is, annál is inkább, mert az osztják énekekben is tágas lakásokról van szó. Az ősi faluban azonban, mint láttuk, 60-300 ember lakott. Egy kunyhóra tehát mintegy 15-35 ember esik, az adott szám mellett. Ugyanílyen viszonyokat találunk a vadság felső fokán álló többi népnél is. Ahol van falu, ez mindenütt kevés házból áll, de az egyes házakban sokan laknak.

A nagycsaládi házközösség, illetve a nagycsalád az, amivel itt találkozunk. A nagycsalád szabályszerint három nemzedéket foglal magában, a polgári családdal szemben, mely rendszeren két nemzedékből áll. Alapformájánál, amely nagyszülői családnak nevezhető, a szülőkkel szoros közösségben élnek házias gyermekeik; fiaik vagy leányaik, házastársaikkal együtt és ezek gyermekei, az unokák. Ez a kör bővül ki azután a szülők nem házias gyermekeivel, esetleg ilyen testvéreivel és még tovább: házias testvéreivel és távolabbi házias rokonaival, ezek leszármazóival s az utóbbi révén további nagyszülői családokkal is, a körülményekhez képest és ezek szerint változó határig. Az előbbi szám mellett egy-egy nagycsalád 1-3 nagyszülői családot s 3-8 házaspárt foglalt volna, például magában.

A nagycsaládok s a horda vagy a falu, mely a néhány nagycsaládot közös keretbe foglalta, a termelő munka szervezetei voltak. A nagycsaládok tagjai nagyrészt közös munkáival termelték a létfenntartáshoz szükséges dolgokat, közösen vadásztak, halásztak, gyűjtöttek s a közös munka eredményében valamennyien részesedtek. Amikor pedig a körülmények nagyobb számú munkaerő együttműködését kívánták meg, az egész horda vagy falunépség közös munkára egyesült, mint hajtóvadászatok alkalmával vagy néha a halászatnál kapcsolatban is s ekkor a munka eredményén is az egész társadalom osztozott.

A házasság általános alakja, a vadság felső fokán már az ugynevezett párosházasság, mely a korábbi csoportházasság helyébe lép. A párosházasság már csak két személy közt jön létre, de könnyen felbomlik s a házastársak rendszerint előbb-utóbb elhagyják egymást. Így a hozzáfűződő család túl kevésbé állandó ahhoz, hogy külön háztartás alapja lehessen. És a termelőerők fejletlensége s az ember ebből folyó tehetetlensége a természettel szemben szükségessé teszi a nagyobb kötelekekben való tervszerű együttműködést ezen a fokon. Ezeknél fogva szükségképpen a nagycsalád válik itt a társadalom gazdasági egységévé, a házaspárra s gyermekeire korlátozott család, a „kiscsalád“ helyett s maga a termelés társadalmilag folyik, a nagycsalád és szükség esetén, az egész közösség keretében.

A nagycsalád, mint termelő-fogyasztó közösség, tulajdonképpen saját

munkájával, legfeljebb a horda- vagy falu-társakkal közösen dolgozva, állította elő munkaeszközeit, a szükséges nyersanyagokat s a szükségletei közvetlen kielégítésére szolgáló termékeket és nem csere útján szerezte be őket, egyszóval: önellátó vagy természeti gazdálkodást folytatott. A vadság felső fokán a munka még csak magának a munkaerőnek a fenn-tartását biztosítja, a termelőerők fejletlensége folytán. Felesleget, az ehhez szükséges termékmennyiségen felül, még csak alkalmilag tud létrehozni, mint például kivételesen gazdag vadászszakmány vagy véletlenül igen jól sikerült halászati idény esetében. A csere fejlődésének azonban elsősorban a felesleg az alapja. Ezért a csere is csak egészen alárendelt szerepet játszhatott ezen a fokon a szükségletek kielégítésénél.

Találkozunk ugyan a vadnépeknél a cserének egy másik forrásával is, a felesleg mellett, de az ebből eredő termékforgalom sem befolyásolja náluk lényegesen a gazdálkodás önellátó jellegét. A csere itt abból származik, hogy a hordák vagy falvak természeti környezete nem teljesen azonos, hanem bizonyos helyi eltéréseket mutat. Egyes közösségek területén akadnak ennél fogva olyan szükségleti tárgyak, különösen nyersanyagok, melyek a többiek területén hiányoznak vagy csak elégtelen mennyiségben találhatók. Ez a helyzet azután arra vezet, hogy meghatározott nyersanyagok és főleg az ezekből készített ipari termékek csere tárgyává válnak a társadalmak között. Ezek többé-kevésbé lemondanak az oly ipari termékek előállításáról, amelyeket csak kedvezőtlenebb feltételek mellett képesek készíteni és csere útján szerzik be őket. Az ilyen ipari termékeket részben már csere céljára, áruként termelik tehát. S ha a csupán alkalmi feleslegben nyugvó csere maga is csak alkalmi lehet, csak akkor játszódhatik le, ha alkalmi feleslegek egybeesnek, véletlenül, megfelelő alkalmi szükségletekkel, a csere itt már állandósul, az ugynevezett csoportipar alapján, jóllehet csak egy-két termékben folyik és így az össz-szükségletek kielégítése szempontjából súlytalan marad. A cserének ezt a fajtáját bizonyára ismerte a finnugor és az ugor ősnép is. Ezen a néven az egyes hordák vagy falvak csontszerszámokat és fegyvereket cserélhettek például egymással csónakok és faedények ellenében, vagy agyagfazekakat gyékények és kosarak ellenében, a helyi körülmények szerint.

Előfordulhatott emellett, a többi vad nép példájára az is, hogy nem az egész közösség, hanem csupán néhány ember a hordából vagy falunépségből termelt cserére bizonyos dolgokat, mindenekelőtt fegyvereket, az ezek készítésében természetből birt különleges ügyessége alapján. De az innen eredő cserének is csak csekély jelentősége lehetett a szükségletkielégítés adott rendszerében.

A csere főleg falvak, illetve hordák között játszódott le s csak kisebb mértékben ezeken belül. Elsősorban társadalomközi csere volt tehát, de ebben a minőségében túlterjedt az ősnép keretén is, kapcsolatba hozva ezt magasabbrendű társadalmakkal.

Az ezekkel való érintkezés feltételei már az őshaza földrajzi fekvése által is adva voltak. Ez ugyanis, déli határánál, füves pusztaságok közvetlen szomszédságában feküdt, amelyeken pásztortársadalmak éltek. Az utóbbiak pedig érintkezésben állottak a Földközi-tenger civilizációival. S az ősnép rendelkezett a vadászat egy termékével, a prémmel, mely nemcsak a pásztortársadalmakban volt keresett cikk, minthogy védelmet nyújtott a téli hideg ellen, hanem a Földközi tengertől kiinduló európai

kereskedelem egyik főtárgyaként is szerepelt már a 2. évezredben. A prémet mindig be lehetett tehát cserélni a pásztortársadalmak termékeivel, vagy az ezekkel a társadalmak által közvetített árukkal s az utóbbiak — mint háziállatok s ezek termékei, bronz- majd vaseszközök is, valamint ékszerű használható nemesfém-tárgyak — új szükségleteket ébresztve, mindig kapósak voltak az ősnép körében is. Az egyes hordáknak vagy falvaknak ugyancsak alkalmilag volt felesleges prémjük termelőerők fejletlensége mellett s ezért az előbbi cseretárgyakhoz is csak alkalmilag és csekély mennyiségben juthattak hozzá, úgyhogy azok nem befolyásolhatták lényegesen termelésük módját. De az egész ősnép területéről mégis forgalomba kerülhetett annyi prém, hogy ez állandó kereskedelem tárgyává válhatott az ősnép és a szomszédos pásztortársadalmak viszonyában s így az alkalmi felesleg alapján is állandó csereviszony létesülhetett ebben a keretben.

Pénzt fejletlen csereforgalom mellett is használhatnak. Lehetséges tehát, hogy már az ősnép körében folyó csereforgalmat is részben pénz segítségével bonyolították le. Ebben az esetben valószínű, hogy a pénzjelleg a prémáruhoz fűződött, amely az elidegeníthető vagyon főeleme volt. Tényleg a későbbi osztjakok is a prémet használták pénzáru gyanánt. Az sem tekinthető kizártnak, hogy bizonyos hordák vagy falvak népessége általában vagy csak némely ember egy-egy közösségben a termékcsere közvetítésével is foglalkozott. Ilyen kereskedelmi tevékenységre már a legalacsonyabb fokon álló népeknél is akadnak példák.

Mint ahogy azonban a társadalom életében a csere mindezek mellett is csak jelentéktelen szerepet játszott, az egyes társadalmi egységek, hordák vagy falvak anyagi termelésén belül csupán a tisztára természeti, élettani alapon nyugvó munkamegosztás lehetett kifejlődve, egyrészt a nemek, másrészt az egyes korosztályok között. Ehhez képest a vadászat és nagyrészt a halászat is, nemkülönben az ezekhez szükséges eszközök elkészítése a férfiak, a gyűjtés és teherhordás pedig, ép' úgy, mint a gyékény és kosárfonás, valamint a fazekas munka a nők dolga volt a nagycsaládban. A társadalom anyagi termelőfolyamatán belül a munkamegosztás, a foglalkozások elkülönülése, ezen túlmenően, csak csirájában lehetett még adva. Ha voltak is a közösségben olyanok, akik különösképpen foglalkoztak meghatározott termékek csere céljára való előállításával, vagy a termékcsere közvetítésével, ezeknek is részt kellett venniük emellett a nagycsalád általános munkájában, mert nem tarthatták fent életüket egyedül hasonló tevékenységek útján, a termékek piacának korlátoltsága, illetve a csere általános fejletlensége következtében. Az anyagi termelő munka megosztása ezeken kívül csupán a társadalomközi viszonyban érvényesült a csoportipar révén az ősnép egyes társadalmi egységei közt s ezenfelül az ősnép és magasabbrendű társadalmak között.

A csere tehát, sőt a munkamegosztás, az áruterelés, a pénz és a kereskedelmi tevékenység megtalálható már a termelőerők egészen kezdetleges színvonalán, a vad népeknél is. Ugyanakkor azonban az uralkodó forma ezeknél mégis a természeti gazdálkodás és a tisztán élettani alapon nyugvó munkamegosztás a termelőerők fejletlensége következtében. A csere ennek megfelelően lényegtelen itt a társadalmi viszonyok alakulása szempontjából, a belőle kifejlődő összes formákkal együtt, ellenben a természeti gazdálkodás, illetve a termelőerők fejletlensége, amelyet

ez kifejez, a társadalom szerkezetét döntően befolyásolja. Teljesen téves szempontokon nyugszik tehát Dopsch tanár könyve, a *Naturalwirtschaft und Geldwirtschaft*, amely nagy apparátussal bizonyítja, a fiatalabb magyar történészek felfogására szemmeláthatólag nagy hatást gyakorolva, hogy a természeti gazdálkodás és a pénzgazdaság, illetve árutermelés minden társadalomban kiegészítik egymást s nem a társadalmi fejlődés különböző fokait képviselik. Az ausztráliai benszüllött is termel ugyan egykét dárdat piacra s a mai amerikai szénbánya is felhasználja az általa termelt szén egy töredékét saját üzemében. De azért az ausztráliai benszüllött és a mai amerikai szénbánya teljesen ellentétes társadalmi alakzatokat képviselnek, amelyek egyikére a termelőerők fejletlenségén alapuló természeti gazdálkodás, másikára pedig a termelőerők fejlettségén alapuló árutermelés a jellemző s az árutermelés a természeti gazdálkodásból fejlődött ki a termelőerők fejlődésével. Dopsch álláspontja a szellemtörténeti iskola történetiszemléletét tükrözi vissza, melynek szelleméből kivesszett a lényeg iránti érzék, amely a múlt történetében tagadva a fejlődési fokokat, valójában a jövő fejlődési fokán dolgozó mai történettel helyekedik szembe. (Még egy közlemény.)

B A L O G - S Z I N H Á Z

Irta: ASZTALOS ISTVÁN

Vasárnap volt, külvárosi vasárnap. November elején, ugy délelőtt.

A szoba ajtajára lapulva egy meszes kabát lógott a szegen. Gazdája, Balog Mihály, a kőműves, az bent lapult az ágyban egy kopott paplan alatt.

Ötven éves esze mind azt forgatta, — keljen vagy ne keljen? ...Fog kárálni egy hétig... — gondolt feleségére. Szégyelte is magát s bankódott eleget. — Fene a dolgomat! — morogta. — Na, mindegy — nyugtatta meg magát a végén s mivel szégyelte annyit heverni, nagyokat nyögödsve vackalódott ki az ágyból.

Felrángatta a nagytröttyű nadrágot, fejére tette sapkáját s csak úgy meztláb, nagyokat köhögve, kiment. Mindig köhögött, ha szánatni akarta magát.

De a felesége most nem akart tudni a köhögéséről. Komoran ült a kiccsi széken s murkokat vakart.

Az ember zavartan csetledezett a vederig. Szomjas volt. Nagyokat klutyolva nyelt és két csupor vizet is megivott, habár furcsa koldósnak érezte is az ízét. Aztán hallgatva leült cipőt huzni a kályha mellé. Szeme óvatosan kerülgette az asszonyt.

Annál álhatatosabban nézte az ötöt. Egy darabig csak úgy a szemével ette az urát, végül kiugrott belőle a harag.

— Hát mondjad, te Balog, van neked Istened?!

Az ember pislogva nézte a cipőit.

Az asszony rákezdte:

— Várom az este, nem jó... Teszem ki a vacsorát, nem jó... Tíz óra elmúlik... El éjfél, nem jó... Nézem az órát. Két óra, s há csak matat ha-